Рецензію отримано
27.05.2026
Голова разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.124
докт. філол. н., проф.
Бондаревє О.Є.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.063
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка,
доктору філологічних наук, професору
головному науковому співробітнику
кафедри української літератури,
компаративістики і грінченкознавства
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Бондаревій Олені Євгенівні

Рецензія

Жигун Сніжани Віталіївни, доктора філологічних наук, доцента, професора кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертаційну роботу Мокрякова Іллі Сергійовича «Структурно-семіотичні аспекти стилю Софії Андрухович: локус, деталь, інтертекст», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальність 035 Філологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність теми дослідження

Творчість Софії Андрухович стала однією з візитівок української літератури. Роман «Фелікс Австрія» увійшов до переліку 30 знакових книг української Незалежності, сформований Українським інститутом книги. Роман «Амадока» перекладено п'ятьма мовами, переклад ще трьома – заплановано на цей рік. Відтак дослідження стилю письменниці є актуальним як з точки зору осмислення мистецької своєрідності її прози, так і з точки зору цілком прагматичної – адже переклад художньої літератури покликаний відтворити тонкощі формозмістової єдності. Тож результати дослідження Іллі Мокрякова можуть бути корисними не лише літературознавцям, але й перекладачам. Водночас, актуальність роботи зумовлена і методологічною пропозицією дослідника, що оприявлює структуру індивідуального стилю, описуючи її як

взаємодію та ієрархію компонентів, у яких він проявляється. Такими компонентами дисертант вважає локуси, художні деталі, інтертекстуальні зв'язки. Зважаючи на те, що останнім часом увага українського літературознавства до проблем стилю помітно впала, ця робота може активізувати дослідження методів та принципів аналізу мовного втілення літературних форм.

2. Наукова новизна результатів дослідження

Новизна рецензованого дослідження не викликає сумнівів, оскільки це перша робота, що відстежує характеристики стилю романів Софії Андрухович як художню єдність. Попри те, що проза письменниці неодноразово ставала об'єктом уваги науковців, ця увага була спрямована на теми, проблеми, особливості наратії або ж фокусувалася на певному аспекті стилю. Новою є і запропонована методологія аналізу стилю, яка фокусується на локусах, деталях та інтертекстуальних зв'язках.

3. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації

Теоретичне значення цієї роботи зумовлене тим, що її висновки пропонують нові аргументи у дискусії про український пост- та метамодернізм. Дослідник послідовно відстоює свою пропозицію вважати творчість Софії Андрухович такою, що розвивається в межах естетики постмодернізму, хоч у сучасному літературознавстві останні твори письменниці частіше розглядають як зразки метамодернізму. Розроблений дисертантом підхід до аналізу оказіонального стилю поглиблює методологію оцінки індивідуальних особливостей авторського письма у співвіднесенні із так званими великими стилями.

Практичне значення роботи пов'язується з двома сферами. Передусім йдеться про запропоновану методологію аналізу стилю, яка може мати широке використання у дослідженнях української літератури. Водночас не менш

важливою видається можливість використати результати цього дослідження у роботі перекладачів творів Андрухович. Спостережені у дисертації особливості стилю авторки формують її індивідуальність і мають бути адекватно передані в іншомовних виданнях її творів.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження зумовлена достатнім опрацюванням теоретичних джерел, на основі яких сформульовано «методологічний інструментарій структурно-семіотичного дослідження стильових аспектів прози», а також ретельним аналізом романів «Сьомга» (2008), «Фелікс Австрія» (2014), «Амадока» (2020), «Катананхе (2024)». Таким чином, ***слід визнати, що наукові положення, висновки дослідження оцінюємо як теоретично, методично й емпірично обґрунтовані та достовірні***.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння методологією. Ілля Мокряков ставив собі за мету комплексно схарактеризувати стиль романів Софії Андрухович «на основі семіотичного аналізу функціонування в них локусів, художніх деталей, інтертекстуальних зв'язків» (с.16). Цю мету дисертант досяг. Спираючись на праці Жерара Женетта, Сьюзен Зонтаґ, Романа Якобсона, Жака Дерріди, Цветана Тодорова, Джона Ділі, Умберто Еко та інших, Ілля Мокряков визначив принципи структурно-семіотичного дослідження стилю, що передбачає виявлення стильових констант та домінант. Це дало змогу дисертанту обґрунтувати поетику міського простору, протиставне портретування, каталогізацію деталей, жанрові комбінації, інтертекстуальні взаємодії як визначальні якості стилю Софії Андрухович, що лишаються незмінними від твору до твору, а також узагальнити спостережені особливості їх у комплексній характеристиці індивідуального стилю.

З огляду на досягнення поставленої мети можна ствердити, що дисертант оволодів загальнонауковими та філологічними методами. Зокрема, аналіз і синтез сприяли структуруванню критичного дискурсу і формуванню методологічного підходу, а описовий – фіксації виявлених особливостей стилю. Закономірно, що

основним методом цієї роботи був стилістичний аналіз, який на різних етапах було поєднано з семіотичним, інтертекстуальним та порівняльним методами.

6. Апробація результатів дослідження

Результати роботи висвітлено у 5 наукових публікаціях, з яких 3 статті вийшли у наукових виданнях, включених на дату оприлюднення до переліку фахових видань України, ще 2 додатково висвітлюють результати дослідження. Проміжні висновки роботи були апробовані під час 4 наукових конференцій (зокрема, у Харкові, Полтаві, Києві). Публікації та виступи відбивають найважливіші положення роботи та досягнуті результати, презентуючи структурну характеристику стилю романів Софії Андрухович.

7. Структура та зміст дисертації.

Структура дисертації відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії. У вступі Ілля Мокряков окреслює актуальність дослідження, формулює мету і завдання, визначає предмет і об'єкт дослідження, описує теоретико-методологічну базу і методи та вказує на новизну свого дослідження, яка визначає теоретичне і практичне значення роботи.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження стилю» дисертант обґрунтовує свій семіотичний підхід до аналізу стилю і формує методологію оцінки стилю романів Софії Андрухович. Покликаючись на праці Умберто Еко, Жерара Женетта, Сьюзен Зонтаґ, Хосе Ортеги-і-Гасета та інших, дисертант вибудовує послідовну теорію розуміння стилю як «інструмента … і автора – для створення тексту, і читача – для інтерпретації та аналізу» (с.26) та системи міток, за якими автора можна впізнати. У другому підрозділі дисертант з'ясовує структурно-композиційні чинники стилю прози, які представляє як стильові константи і домінанти. Щоправда, вибір з-поміж різноманіття констант локусу, деталі та інтертексту обґрунтовується досить скромно: «доцільно зосередитись, на нашу думку, на константах, семантичне навантаження яких вже неодноразово підтверджувалося науковцями» (с.36). І в цілому наведеним

характеристикам цих констант бракує висновку про їхню роль у творенні усієї структури стилю з урахуванням інших його елементів. У третьому підрозділі Ілля Мокряков розглядає критичну рецепцію творів Софії Андрухович, окреслюючи ті проблемні питання, які його дослідження стилю письменниці покликане прояснити.

У другому розділі «Структурування простору романів Софії Андрухович» дисертант аналізує конструювання інтер'єрів, урбаністичний дискурс та зникомі культурні простори (від вулиць до імперій). У цьому розділі представлені яскраві характеристики оказіонального стилю письменниці: ідея руйнування приватності простору як загрози емоційній безпеці та ігри з пам'яттю і сприйняттям. У третьому розділі «Семіотика деталі» дисертант розглядає особливості зображення зовнішності персонажів (3.1.), їхнього внутрішнього світу (3.2.), образи, що відтворюють смаки і запахи у романах (3.3.) та образи речей (3.4.). Цей розділ представляє читачу такі стилетвірні прийоми як протиставлення та каталогізацію. У четвертому розділі «Текстові ігри в стилі Софії Андрухович» розглянуто інтертекст романів письменниці, який подано як комбінування жанрових структур, міжтекстові зв'язки і взаємодії та алюзії до інших видів мистецтв.

У більшості підрозділів другого, третього і четвертого розділів дисертант дотримується хронологічного порядку, аналізуючи функціонування предмета дослідження, заявленого у назві підрозілу, у кожному з чотирьох романів, обраних як об'єкти дослідження. Втім, цей принцип все ж ламається, проблематизуючи стрункість аргументації. Вперше він порушується у третьому розділі, де кожен з підрозділів 3.3. і 3.4. розкриває по два романи, впроваджуючи думку, що за допомогою прийому каталогу Софія Андрухович спершу насичує романи «Сьомга» та «Фелікс Австрія» запахами і смаками, а у подальших романах використовує цей прийом для каталогізації речей. Вдруге принцип хронологічного огляду порушується у підрозділі 4.1., який має свою власну

логіку, та 4.2, який цілком фокусується на романі «Амадока». Виглядає, що таке структурування, хоч і акцентує найяскравіші особливості стилю Софії Андрухович, проблематизує визначення стильових констант.

У висновку дисертант підсумовує особливості структурно-семіотичного аналізу стилю прози і подає комплексну характеристику стилю чотирьох романів Софії Андрухович, фокусуючись на характеристиці обраних стильових констант.

8. Дотримання академічної доброчесності

Запропоновані у дисертації положення є самостійними, оригінальними та продуманими. Опрацювання теоретичних джерел є критичним і творчим. Аналіз тексту роботи дозволяє констатувати, що **норм академічної доброчесності дотримано** в повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження

Дисертація Іллі Мокрякова пропонує новий і оригінальний погляд на романи Софії Андрухович крізь призму стилю. Запропонована методологія структурно-семіотичного аналізу стилю авторки дозволила дисертанту зробити важливі висновки про особливості художнього світу романів письменниці та закономірності його формування. Водночас, певні рішення прийняті в ході дослідження потребують уточнень і пояснень.

1. З теоретичних позиції, які сформулював дисертант, не зрозуміло, якого з підходів до розуміння стилю він дотримується: моністичного чи плюралістичного? З огляду на існування альтернативних підходів: дуалістичного, за яким стиль є вибором форми, а не змісту; а також багаторівневого (поєднує дуалістичний та плюралістичний), годилося б ретельніше визначити та обґрунтувати свій вибір, дискутуючи з представниками інших підходів. Це б розширило теоретичну базу, яка зараз виглядає звуженою і вибірковою.
2. Базове визначення стилю формулюється як «спосіб використання мови». Літературознавство зазвичай цікавиться зв'язком між тим способом

використанням мови, який обрав письменник, та літературною/естетичною функцією. Тож методологія дослідження авторського стилю традиційно подібна на циклічний рух, коли спостереження щодо мовних форм стимулює літературне осмислення, а літературне осмислення інспірує подальшу увагу до одиниць мови. Проте робота Іллі Мокрякова практично не залучає мовних спостережень. Відмовляючись трактувати індивідуальність автора як сукупність «використаних ним засобів і прийомів, при майже повному ігноруванні їхнього сенсу» (с.27), дисертант трактує його як систему знаків і ще ширше – як бачення (с.35). Відтак виникає питання, чи можуть визначені дисертантом константи відтворюватися за допомогою різних мовних одиниць і чи вестиме це до зміни стилю?

3. Свій підхід до стилю Ілля Мокряков окреслює як структурно-семіотичний. Він передбачає визначення стилістичних констант і домінант, якими можуть ставати як елементи форми, так і елементи змісту (с.31). Але видається, що таке трактування шкодить ідеї структури, тому що некласифіковані (чи не структуровані) константи визначаються на різних рівнях тексту, перетинаючись одна з одною (як це сталося із каталогізацією та різними типами деталей). Крім того, судячи з висновків роботи, константи здатні (всупереч своїй назві) «динамічно еволюціонувати» (с.191). Тож під час захисту бажано уточнити, як константи корелюються зі структурою стилю і в якій мірі вони здатні еволюціонувати.
4. У рецензії дисертації про стиль не уникнути стилістичних зауваг. Окремі формулювання на зразок «Сам епізод відвідування туалету зображується, <…> як логічна і закономірна реалізація засвоєння персонажкою інтер'єру» (с.80); «Опис собаки характеризує її дійсно як людину вразливу і чутливу, і в цьому вона протиставляється Міші» (с.128); «у «Катананхе»

жанр роману розчиняється в доволі лаконічному сюжеті» (с.186) потребують корекції.

10. Загальна оцінка дисертації

Попри зазначені дискусійні положення та зауваження, слід визнати, що дисертація Іллі Мокрякова виконана на належному теоретичному та методологічному рівнях, робота містить актуальні та перспективні для сучасного літературознавства ідеї, новизна та практичне значення яких не викликає сумніву. Дисертація Іллі Сергійовича Мокрякова повністю відповідає вимогам МОН України до наукових праць дослідницького жанру.

Дисертація «Структурно-семіотичні аспекти стилю Софії Андрухович: локус, деталь, інтертекст» є завершеною науковою працею, а отримані автором, Мокряковим Іллею Сергійовичем, результати є новими та науково обґрунтованими.

Дисертаційна робота відповідає вимогам п.6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р.№40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її автор Мокряков Ілля Сергійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:
професор кафедри української літератури,
компаративістики і грінченкознавства
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
доктор філологічних наук,
доцент

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Код ЄДРПОУ 45307965
ВЛАСНИЙ ПІДПИС
ЗАСВІДЧУЮ
(посада)

Сніжана ЖИГУН